

קלימוביץ

היתה זו עיירה חסידית מיוחדת. לא סתם עיירה חסידית, אלא "העיירה החסידית" בה"א הידיעה, המוזכרת עד היום כדוגמה לעיירה חסידית אותנטית משופעת חסידים ו"עובדים", שכולם חיים כמשפחה אחת. קלימוביץ. מתי נוסדה, כיצד הפכה מעיירה של מתנגדים לעיירה חסידית ומה עלה בגורל תושביה בשנות השואה. יהושע קמינצקי, נכד לחסידי קלימוביץ, מספר את סיפורה של העיר ש"חצי חב"ד" קשורים אליה

לחלוטין מנישואים מעורבים. כשקרה כבר שיהודי התחתן עם נכרייה, הדבר גרם לשעורוייה גדולה בקהילה ובעיירה.

בחדש תשרי האחרון, זכיתי לבקר בעיירה קלימוביץ במהלך שליחות ברוסיה הלבנה. בעיירה זו נולד וגדל סבי הרה"ח ר' ראובן ע"ה קמינצקי ובה קבורים זקניי לפני שאספר על השליחות — אביא כמה מילים על קלימוביץ וקורותיה — דבר שמ"הראוי לעשותו כיוון שמדובר באחת הקהילות החסידייות החשובות והכולטות ברוסיה הלבנה עד מלחמת העולם השנייה.

קלימוביץ נוסדה כמורחה של רוסיה הלבנה בשנת 1581 למנינם — עיירה שנודעה בעיקר בכרמיה ובאיכות יינותיה, והתפארה בנגים וביערות שהקיפו אותה, שהיו בעיקר בשליטה יהודית. היהודים הירבו לבוא אליה כיוון שנמנתה עם עיירות "יתרום המושב" שבהן התירו הצארים התיישבות יהודית. בשנת תר"מ, לדוגמה, היו בעיירה כ-3000 נמשות, מהן כ-1600 יהודים, כלומר יותר ממחצית. עם זאת, היהודים גרו רק כ-210 מתוך 534 הבתים שהיו בעיירה — ובמילים אחרות, ככל בית יהודי התגוררו דיירים במספר כפול ממספרם בבית לא־יהודי. בשנת תרע"ג הוכפלה אוכלוסיית העיר וגם אז היהודים עדיין היוו כמחצית מתושביה. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה וביטול "יתרום המושב", פחת מספר התושבים בקלימוביץ בכמחצית, ובתר"פ היוו היהודים רק שליש מהאוכלוסייה.

נתון בולט העולה מספרי־הרשמות, הוא טוהר המשפחה היהודית. כשל מספרם המשמעותי באוכלוסיית העיר, היהודים לא הריגשו עצמם מיעוט, לכן נמנעו כמעט

מהפכה חסידית

קהילת קלימוביץ' שהיתה ביסודה "מתנגדית" נהפכה עם הזמן לעיירה חסידית מובהקת ומפורסמת. כמתואר בסיפור קורותיה המבוסס על זיכרונות "כ"ק אדמו"ר הריניצ' [ראה מסגרת].

היתה זו עיירה חסידית מיוחדת – לא "סתם" עיירה יהודית חסידית אחת מרבות אלא "העיירה החסידית" בהא'הידועה, המוזכרת עד היום כדוגמה של עיירה חסידית אותנטית משופעת חסידים ו"עובדים", שכולם חיים כמשפחה אחת. עם הזמן, קיבלו גם המתנגדים את אמיתות החסידות, ודוגמה לכך היא התנהגות המרא' דאתרא: אף שבתקופה מסוימת היה זה רב "מתנגד", מדי שנה התאספו הכל דווקא בביתו, להתועדות החסידית של י"ט בכסלו.

השפעת החסידות נכרה גם בקרב בני הדור הצעיר. מדי שבת, ילדי קלימוביץ' לא היו הולכים למשחקיהם לאחר סעודת היום כדרכם של ילדים, אלא מתאספים בבית הכנסת החסידי כדי לראות כיצד החסידים ששוארו במקום מתפללים באריכות, ב"עבודה" ובדבקות.

"הירשל קלימוביצי'ר"

בין החסידים הרבים שבלטו בימי פריחת חב"ד בקלימוביץ' היה התמים הנעלה והעובד הנודע ר' צבי' הירש אימוב ז"ל, שנודע בכינויו "הירשל קלימוביצי'ר", שהיה מראשוני תלמידיו "תומכי תמימים" בליובאוויטש. על אותו "הירשל קלימוביצי'ר" מסופר כי משנסע בליובאוויטש, נסע חברו הטוב ללמוד בשיכנה ליטאית, וכשחזר מהשיכנה אמרו אודותיו שהוא עילוי והתפרסם בתור "העילוי מקלימוביץ'". כשחזר ר' הירשל בליובאוויטש, ראו הכל שאונותיו בנגלה אינה נובלת מזו של חברו "העילוי".

ברשימת החוזרים שערך כבוד קדושת אדמו"ר הריניצ'צ', מופיע שמו של ר' הירשל כאחד החוזרים ששהו

שלט הבנייה לעיר קלימוביץ'

בתמונה למטה:

בתי העיירה שנותרו כפי שהיו לפני המלחמה

אצל הרבי הרש"י נ"ע בשנת תרס"ב. גם במבוא ל"קונטרס ומעיין" מופיע סיפור אודות שני "חוזרים" שלא הבינו היטב את המאמר העמוק שאמר הרבי נ"ע בהזמנות מסוימת בשנת תרס"ב – אחד מהם היה ר' צבי'הירש מקלימוביץ'.

ר' הירשל היה החבורתא של החסיד "העובד" ר' דוד קיומאן מהורדוק, ומסופר שתמיד קינא ברי' דוד על מידת

המופלא שלו. במשך הזמן הוא נמנה עם התלמידים המצוינים של היתומים..." המשפיע הנודע ר' שמואל לויטין סיפר על ר' אברהם דוד דבר פלא: "כאשר יצא לאור 'קונטרס התפילה' בשנת תרי"ט, הבינו החסידים שהרבי הרשי"ב תובע עבודת תפילה לא רק מהחסידים בדגה גבוהה, דוגמת החסיד ר' הלל מפאריש, אלא גם מהבכורים הצעירים, תלמידי ישיבת 'תומכי תמימים'. באותם ימים שאל החסיד

עם הזמן, קיבלו גם המתנגדים את אמיתות החסידות, ודוגמא לכך היא התנהגות המרא-
דאתרא: אף שבתקופה מסוימת היה זה רב "מתנגד",
מדי שנה התאספו הכל דווקא בביתו, להתוועדות החסידית של י"ט בכסלו

הרשב"ץ נ"ע – שהיה מזקני החסידים – את כ"ק אדמו"ר הרשי"ב נ"ע. עבור מי כתב הרבי את אות אי של הקונטרס? וענה לו הרבי נ"ע בפשטות: "עבור אברהם דוד".

כמעט "חצי חבידי"

משפחה מפורסמת נוספת ששמה קשור באופן כל יינתק עם קלימוביץ' היא משפחת פטוונער. אבי המשפחה, הרה"ח ר' מרדכי פטוונער, היה נין של הרה"ק ר' מרדכי פטוונער, אחיו של כ"ק אדמו"ר הזקן, ונקרא על שמו. גם זונתו הרבנית מאשע-מאלע, היתה נינתו של אחיו של אדמו"ר הזקן. ר' מרדכי פטוונער היה שד"ר של כ"ק אדמו"ר מהר"ש ואח"כ היה מקושר לכ"ק אדמו"ר מהרשי"ב. הרבנית מאשע-מאלע היתה אישה צידקנית. צאצאיה הרבים מספרים עליה נפלאות וראוי להקדיש לאותה אישה צידקנית כתבה מיוחדת.

לר' מרדכי וזונתו מאשע-מאלע היו ארבעה ילדים: בן יחיד, ר' שמואל פטוונער הי"ד, (שלוש בנות: מרת אסתר, אשת הרה"ח ר' שלמה-חיים פלדמן; מרת שיינא, אשת הרה"ח ר' יהושע-זעליג הכהן ריבקיין, ומרת חנה, אשת הרה"ח ר' ישראל לויין [נעווער]). כמעט "חצי חבידי" הם צאצאיהם של אותם ארבעה ילדים. נזכיר כאן כמה משפחות: איזמוב, נופין, נורביץ, זילברשטיין, זלמנוב, זקס, לויין, ליצמן, נעמעס, פלדמן, פטוונער, קלימוביץ, ריבקיין, שניאור – ויש עוד שקצרה היריעה מלפרט.

למרות שמרבית החסידים עזבו את קלימוביץ' בשנת תרצ"ו ועד מלחמת העולם השנייה נותרו בה משפחות

הת' יהושע קמינצקי ליד מצבתו של הקני' הרה"ח ר' יהושע ריבקיין ע"ה

"יקבלת עול" שהצטיין בה. מנגד, ר' דוד היה מקנא ברי הירשל על מידת ה"התכבאי" שהיה מצויין בה. כך לדוגמה היו מספרים, כי לפני כל כפית וכפית שהיה מכניס לפיו, היה שוהה וחושב אם להמשיך לאכול או לא נסכים שהיה שואל את עצמו: "הירשל, אפשר איז דאס נענוג?" – ורק לאחר התחשבות זו עם עצמו היה מחליט אם להכניס את הכפית לפיו או להשמיט את צלחת המזון.

התמים המופלא אברהם דוד

חסיד מפורסם נוסף בקלימוביץ' של ימי גדולתה החסידית, היה התמים המופלא ר' אברהם-דוד פויזנר ז"ל, שתפרסם כהבנתו המעמיקה בדא"ח – הן בעבודת התפילה והן בהידוריו במצוות.

בשנת קדש העוסקת באירועי שמחת תורה של תרס"א, סיפר כ"ק אדמו"ר הרייז: "באותה תקופה למד בישיבה תלמיד אחד ושמו אברהם-דוד מקלימוביץ'. הוא היה אז מצעירי התלמידים, בעל תפיסה חזקה ובור סוד שאינו מאבד טיפה. עוד לפני שהיו לו היסודות וההידועות הראשונות של החסידות, היה חוזר על המאמרים שהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק היה אומר מדי שבת בשבתו, וכן כתב 'הנחות' על המאמרים. זאת, הודות לכשרון התפיסה

הנהר של
קלימוביץ'

תשי"ג

להלן קטעים ממחקרו בתרגומם לעברית:
"... מילדותי ידעתי שיש לי סבא וסבתא רק מצד אמך,
ואילו הורי אבי נרצחו ע"י הנאצים יחד עם אחיו הקטנים
של אבי בטבח הגדול שעשו הנאצים בכל יהודי
קלימוביץ'."

"סבי היה בעצם יליד העיירה הסמוכה חוטימסק,
אולם בצעירותו נאלץ לברוח משם לאחר שהשתתף בהגנה
היהודית נגד הפורעים כאחד הפוגרומים, והכה במוט
ברזל את אחד הפורעים. עברו השנים, ובשנת '41 המוט
כבר לא היה יכול להציל – וגם לא היה לאן לברוח..."

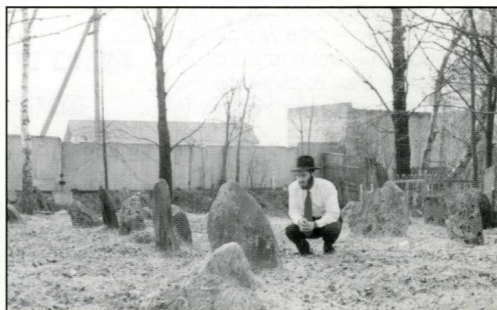
בודדות של חסידים – העידן של "קלימוביץ' החסידית"
לא תס. קלימוביץ' אינה שייכת לחוקיות ההיסטורית
המקובלת. קלימוביץ' העמידה דורות של חסידים
ותמימים, ובכל העולם מזורות היום משפחות של רבנים
ושלוחים שמקורן בקלימוביץ'.

הטבח הגדול

על המשך קורותיה של קהילת קלימוביץ' בשנות
השוואה, למדתי ממחקר רווי עדויות בשפה הרוסית,
שכתב מר מיכאל ויבקין לאחר שביקר בקלימוביץ' בשנת

בדיוק כמו בימים ההם...

הת' אברהם אשר ליצמן בחיפוש אחר מצבות של חסידים בבית העלמין הישן
של קלימוביץ'

החכמים של קלימוביץ, ובהמשך לכן הזכיר בעיניים עצומות, בקול רזני אימה ויראת אלוקים, את מאמרי חז"ל המזהירים על יראת שמים, וביאר כמובא בסיפורי חז"ל את עונשם של עוברי עבירה ולו גם קלה – י"י אל נקמות ה' אשר לא יישא פנים ולא יקח שוחד", וסיכם כי בכל רגע צריכים לזכור את יום הפקודה ולחזקן צידה לדרך. בסיום דבריו, הזכיר אבא בדמעות בעיניו את העונשים המרים הניתנים בשבעת מדורי הגיהנום לעבריינים, ועמו יחד ככו כל השומעים בני גדול.

כשתיים שקד הנער בספרי מוסר בנוסף על שקידתו בלימוד גמרא בעיון, ולא א"ב לבד שהיה לסג"ת נהור של הישיבה הגאון ר' אליקים פייוויש, אלא שהלך בנאמנות בעקבותיו. והנה, אף שפעמים רבות שמע מפי עורכיו ושבים שהתאכזסו בבית אביו את שמות גדולי הצדיקים – אנשי המופת הרב ר' ישראל ממעיניו ותלמידו הרב ר' דובער ממעזריטש, לא שת ליבו לצדיקים אלה, עד שזכה ופגש עובר אורח אחד, תלמיד חכם מופלג שהתארח בבית אביו, ששכה את לבבו בהוראותיו בדרכי עבודת הכבוד שוחח אבא עם האורח בחפץ לב, והאורח הסביר לו על פי דרכו את המאמר "תירוויכו רבנו צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה" ועמד על הפרש בין "העובד מיראה" ו"העובד מאהבה", וכך, בפעם הראשונה בחייו, שמע אבא שבחו של מקום – שארץ אפיים הוא ורב חסד ומרבה להטיב – ויתרה מזו: שכל אחד מישראל ולו גם האיש הפשוט ביותר, החביים דברי תורתו לפני הקב"ה כעולה וזבח.

המשיך האורח וסיפר לאבא כי בעיירה הקטנה קאלישק בקצה מדינת פולין יושב גאון "מיט א ברען" ור' אברהם שמו, והוא "איש פלא בעבודת הבורא". נכנסו לדברים, כלבו את אבא, ומבלי להגיד מאומה לאיש, עזב באחד הימים את ביתו והלך ונדד עד שהגיע לצדיק רבי אברהם מקאלישק.

המשך בעמ' הבא

זלמן עתים לתורה, ובנה נחצר ביתו בקלימוביץ בית מדרש שישבו בו דרך קבע עשרה זקנים תלמידי חכמים פרושים, שרי מאיר זלמן סיפק את כל צורכיהם ומפעם לפעם היה אף מוסר בעצמו שיעור גמרא בעיון רב. כמיהתו לעולמה של תורה היתה רבה, ובעיקר התנועה אל הגאון הפרוש ר' אליקים פייוויש, ראש הכולל שלידי הישיבה. חלפו שנים, והגאון ר' אליקים פייוויש עבר במהלך נדודיו בגולה גם דרך העיירה קלימוביץ, והתאכזסן בחדר האורחים של בית הכנסת נחצרו של ר' מאיר זלמן. כשראה ר' מאיר זלמן, נפל על צווארו, העניק לו כבוד וחיבה רבים, והפציר בו לקבוע את ביתו הקבוע בקלימוביץ. הגאון ר' אליקים פייוויש נענה לבקשתו ור' מאיר זלמן שלח להביא את משפחתו ואת היתומים שגידל בביתו, נתן לו בית לדור בו וסיפק לו את כל צרכיו ביד רחבה.

גאון גדול היה ר' אליקים פייוויש ובקיא בשני התלמודים, ברמב"ם ובד' טורים עד כדי ידיעה בעלפה. פרוש היה מעניני העולם, ומשבת לשבת היה יושב בתענית. מדי לילה היה עורך תיקון חצות בבכיות עצומות, אחר אופך את הדמעות בכפותיו ורוחץ בהן את פניו. כך גם מספרים שמימינו לא הסתכל בפני אדם וגם את פני בני משפחתו לא הכיר, ובבואם אליו מסמרונו, הביאו לו תעודה מהרב המעידה שהם בני ביתו. כל ימיו נזהר שלא ייכשל ויביט חלילה ביתו לדי אמותיו, והיורה להתפלל שיינטל ממנו מאורעיו. ביום שהרגיש כי עיניו פוסקות מלראות, מילאה את לבו שמחה גדולה.

הילד אבא עליו ושמח היה והצטיין בחיקוי תנועות אנשים וקולם. עם זאת, התברך גם בכשרונות נעלים ובהיותו בן י"ב רכש ידיעה גדולה בגמרא והתחיל לבקר את הגאון הישיבי ר' אליקים פייוויש, לשמוע מפיו דברי מוסר ולקבל את השפעתו. בחגיגת הבר מצוה שלו אמר אבא לפלפל חריף מאוד שמצארחן בעיני תלמידי

להלן סיפורו הפיכתה של קהילת קלימוביץ מ"מתנגדית" לחסידית, המבוסס על זיכרונות כ"ק אדמו"ר הרייז' נייע.

מעשה ביהודי תלמיד חכם ר' אבא, שזכה לבן רק לעת זקנתו וקרא את שמו בישראל מאיר זלמן. בהיות הילד בן שלוש הכניסו אביו לחדר וכשהיה בן חמש, רכש כבר ידיעה רחבה בתורה שלא לפי ערך גילו. ברבות הימים התייתם הילד מאביו הגאון, ואמו שהיתה עדיין צעירה לימים, נישאה לאחד מקרובי בעלה המנוח, איש יודע תורה שעסק במסחר קטין, שהיטיב לדאוג לחינוך בנו החורג ומסר אותו למלמדים ראויים. בהגיע הנער לשנת הארבעה עשר שלחה אותו אמו ליישבת סמרטון שהיתה מפורסמת בשמה הטוב, ובארבע השנים הבאות הנער למד בה בשקידה עצומה, רכש ידיעה גדולה בשי"ס ופוסקים והיה לאחד מבחירי התלמידים.

כשחזר לביתו, נשא לאישה את בת דודו – אחייניתו – ר' ירחמיאל כ"ט שנה יושב סמוך לו שולחן חותנו ולמד בשקידה גדולה, וכיוון שכל אותו זמן לא נפקד בילדים, פטר את אשתו בנט, עזב את בית דודו והחל לעסוק במסחר. ההצלחה האירה לו פנים והוא עזב את עיר הולדתו ועבר לעיר פאטשעפ (שם נהרגו בני משפחת פערזונער על קידוש השם), התחתן עם בתו של אחד מנכבדי העיר ונולדו לו שלוש בנות ובן אחד שקראו "אבא" כשם אביו.

בשנים הבאות התרחבו עסקיו במידה מופלגת. אחד מידידיו הקרובים היה שר בממשלת הצאר ובעל אחוזות רבות, ועם הזמן חקר ממנו מאיר זלמן את העיר קלימוביץ והאזור סביבה ובכלל זה כפרים, נהרות, ויערות, בתי מלון וכיו"ב. עם החכירה, התניקו מאיר זלמן ובני ביתו את מעונם לקלימוביץ ור' מאיר זלמן פיקח אישית על עסקיו, עדכ במרץ רב ובתבונה, הרחיב את יכול השדות וכו', ומסחרו פרץ בכל הארץ.

בצ' טרודותיו בעסקים, קבע לו ר' מאיר

מצבה של אחד משרידי משמחת פעוונער מקלימוביץ

מצבות זיכרון ליהודי קלימוביץ שנהרגו ע"י הנאצים ימ"ש בסי"ז בחשוון ת"ש

הת' השלוחים מחפשים אחר יהודים בקלימוביץ

מקודות. כשהבחין הגרמני באינו זריזות ומיומנות עבד ר' חיים חזנוב בשעת החפירה, שאל את השוטרים ימי היהודי המבוגר הזה? וכשענו לו שהוא ימייצר לבנים, הורה הגרמני, יל לירות בבנאי ור' חיים הוזז הצידה. ברגע זה הוציא ולעול קופילוב מכיסו סכום כסף וזרק לר' חיים כשהוא אומר לו ביידיש, יתמסור את זה לאשתי, אבל השוטרים חטפו את הכסף לעצמם. מספרת גבי' א' ל': "הכריחו את כולם לפשוט את בגדיהם וירו בהם למות, ולר' חיים חזנוב הורו לקחת את בגדיהם לתחת המשטרה. בדרך לקחה יהודיה אחת את שעון בעלה הנרצח. בהמשך הדרך, פגש רוסי אחד את ר' חיים ואמר לו: יחיים, חזור בחזרה. מקומך שם בבור..." "לאחר הרצח המזועזע של עשרה מיהודי העיירה, חשבו רבים על בריחה, אך בפועל ברחו מעטים. לאיש אין זכות לפשוט את אלה שנשארו מתוך חוסר החלטיות בכיול, שהרי נגזרה עליהם ברירה אוימה בין חיים של שיעבוד ורעב בקלימוביץ, ובין בריחה ונדודים ביערות מושלגים, שבהם מסתובבים לא רק פרטיונים שונאי יהודים אלא

לפני כל כפית וכפית שהיה מכניס לפיו, היה שוהה וחושב האם להמשיך לאכול או לא וסחים שהיה שואל את עצמו: "הירשל, אפשר איז דאס גענוג?"

"הזהב היהודי לא נתן מנוח לא לסטלין ולא להיטלר ימ"ש, שחשבו כי לכל יהודי – ולו גם העני ביותר – יש זהב בביתו, שלא לדבר על זהבם של העשירים. כמה עינויים וכמה סבל הולידה אגדה זו: בכפר כארפצי הסמוך לקלימוביץ, עינו הגרמנים נערה יהודייה – בתו של יו"ר הכפר – כדי שתראה להם היכן מוחבא אוצר הזהב של אביה שלא היה ולא נברא.

"עם כניסתם של הגרמנים לקלימוביץ, הם עצרו אחד-עשר יהודים ולאחר מספר ימי מעצר הוציאו אותם להורג בבית-העלמין היהודי. מספרת על כך נגרת סטלמקובה: "ילד ביתנו התגורר שכן יהודי שקראו לו מרדכי שאבני נהג לפנות אליו תמיד בכבוד, שלום עליך מרדכי. באחד הימים, ראינו כיצד לוקחים את מרדכי ויתר היהודים לבית-העלמין, ולאחר מכן אשתו הגיעה לביתנו ממרת בבכי.

"הלכנו לראות מה קורה. מעבר לגוד ראינו כיצד היהודים חופרים בור לעצמם – עשרה במספר. כל השוטרים במקום היו בלרוסים ורק אחד גרמני שנתן

בהניעו לחצרו של רבי אברהם, מצא שם חבורת אברכים ובחורים תלמידי-חכמים עוסקים בתורה ובעבודת הבורא, מאריכים בתפילתם, התלבטות מרובה בפירוש המילות, ומנגנים ורוקדים בהתלהבות גדולה ובשמחה רבה.

בשמעו את תורתו של רבי אברהם, נפתחו לפני ר' אבא היכלי החכמה הנסתרה, ודברי המוסר אשר שמע נעמו מאוד לליבו ובפתי מתורת החסידות של רבי אברהם, שהיתה בנויה על מידת הענוהו וביטול היש: תלמידיו מבטלים היו את עצמם בשמות של ביטול ומבזים עצמם בגדים קרועים ומטולאים. התעכב ר' אבא בחצרו של ר' אברהם כשנה, ובמהלכה נודע לו אודות הרה"צ רבי מנחם מענדל מהורדוק ואודות כ"ק אדמו"ר הזקן. בתום אותה שנה, לקראת שבת מברכים חודש אולול, נסע רבי אברהם להרה"צ רבי מנחם מענדל מהורדוק ור' אבא הצטרף אליו בסניעתו. בהגיעם להורדוק, מצאו במקום אורחים רבים – רבנים, אברכים בני-תורה ובחורים למדנים מופלים – וכולם עוסקים בתורה ומאריכים בתפילה. תורתו של הרה"צ רבי מנחם מענדל מהורדוק היתה עיונית ביותר והתמקדה במיוחד בהשפלות והצנע לכת.

הפגישה עם אדמו"ר הזקן

נשאר ר' אבא אצל רבי מנחם מענדל, ובחודש השלישי לשבתו בחצר הגיעו אל ר' מנחם מענדל המגיד של ליאזונה, כ"ק אדמו"ר הזקן וקבוצה מתלמידיו, לעשות את השבת עם ר' מנחם מענדל בהורדוק. ר' אבא שמע כבר בימיו הראשונים בהורדוק אודות המגיד מליאזונה שגאון אדיר הוא כנגלה ובקבלה ובקי נחכמות; שהגדיל והפליא בקיבוץ בחורים ואברכים בעלי כשרונות מצוינים והוא לומד עםם תורה נגלית ותורת הבעל שם-טוב ומדריך בדרכי החסידות העיונית. שמחה גדולה אחזה את היושבים בהורדוק עם היוודע דבר בואו, כי ידעו שרכם רבי מנחם מענדל מהורדוק מחבב ומייקר מאוד את המגיד מליאזונה, ולכןכוד היה עושה תמיד סעודה ואומר דברי תורה – אפילו בימי חול.

בשבת ההיא האריך רבי מנחם מענדל מהורדוק בביאור עניני השעה ועניני האמונה הפשוטה ואף קשישי התלמידים אל הבינו את דברי התורה על בוריים, אולם אחרי שהמגיד דליאזונה חזר על דברי התורה והסבירים באר היטב, אוראו הבינו כולם את

דברי התורה של רבי מנחם מענדל וישמחו מאוד. זיכר ר' אבא עם תלמידיו של המגיד דליאזונה ומהם נודעו לו אופני ההדרכה והלימוד שהנהיג בהוראתו לתלמידיו, והחליט לנסוע לליאזונה.

עושה נפשות לחסידות

בבואו לליאזונה, קיבלו החסידים את ר' אבא בסבר-פנים יפות, ובהוראתו של אדמו"ר הזקן, לימד אותו אחד החסידים את יסודות חסידות חב"ד. ראשית, שכל נברא ויצור – הן כצבא השמים המהובל הקטן ביותר עד המלאך הגדול יותר, והן כצבא הארץ מן התולעת הקטנה ביותר עד האדם הגדול מברבב – יש בהם נשמה אלוקית המחיה אותם מאין ליש. שנית, שכל תנועה ופעולה בצבא השמים וכצבא הארץ – מתנועת עשבי הארץ עד תנועת לגלגל עליון – כולן נעשות בהשגחתו הפרטית של הבורא, אדון העולמים ברוך הוא. שלישית, שכל בני ישראל כלי הבלד בין עני או עשיר, מיוחס וחסר ייחוס, למדן ושאינו למדן – הנם כעצם כבני משפחה אחת בדאגתם איש לרעהו ובנכונותם להועיל איש לרעהו בנשם ובורח. ורביעית, שיש להביט בכל אדם בבני יפה; לדון כל אדם בכל אדם בבני מתממתם של אנשים פשוטים העובדים את השם יתברך באמונה טהורה ועוזרים לכל אדם ביושר לבב.

לאחר שמונה חודשים בליאזונה, שבהם נהנה מזיו השכינה ונעשה מקושר לרובו בלב ובנפש, חזר ר' אבא לבית אביו בקלמוביץ, כשהוא שמח וטוב לבב, ואילו האב ר' מאיר זלמן כליב אהב את החכמה והמדע העיוני, נהנה מאוד מדברי התורה שהביא עמו בנו, וכעבור שנה נסע בעצמו לכ"ק אדמו"ר הזקן בליאזונה.

ר' מאיר זלמן התרשם עמוקות ממגשו עם כ"ק אדמו"ר הזקן וביקש להישאר במחיצתו עוד זמן זה או אחר, אך כ"ק אדמו"ר הזקן מענו מהדבר ויעץ לו לקחת לעצמו מורה וללמוד עמו את תורת החסידות.

ובינתיים נזקק מושל הסביבה לאיש מהימן שיבצע עבורו שליחויות מיוחדות וסודיות, וכיוון שהיה מיווד עם ר' מאיר זלמן, בחר לתפקיד את בנו ר' אבא, והלה אכן ביצע משימותיו תוך שמירת אמונים מלאה למעבידו. עם זאת, כיוון שנעשה חסיד בכל רמיח איבריו מאז שהותו במחיצת כ"ק אדמו"ר הזקן, החל להחזיר את החסידות כיהודי קלמוביץ עם עוד שני חסידים זקנים. כמסירת-נפש של ממש היה מוסר

שיעורי חסידות ברבים ומספר מנפלאות כ"ק אדמו"ר הזקן, וכך קיבץ רבים מיהודי המקום לחסידות ונשיאה דאז כ"ק אדמו"ר הזקן.

המלקות המשמחות

המתנגדים שראו בצרות עין כיצד ר' אבא סוחף אחריו יהודים רבים לחסידות, רקמו נגדו עליה והלשינו לפני המושל ששלחו מדבר עליו סרה. התקצף האדון על ר' אבא ודן אותו לחמישים מלקות בפרהסיא – לענין כל השירים והמשלים.

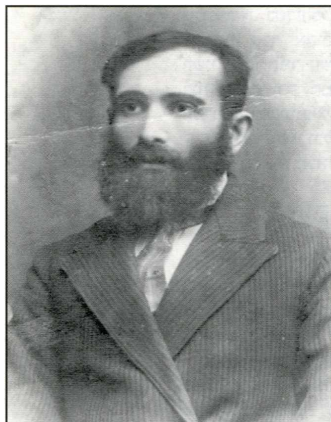
זמן-מה לפני יום קבלת העונש, נסע ר' אבא הדור בבגדי שבת לאחוזת אדונו. המושל חשב לתומו כי הנה הגידון כא אליו כדי לבקש מחילה ולהתחנן שיפטור אותו מהעונש, אולם כששאלו למטרת בואו, ענה לו ר' אבא כפשוטו שבא הוא להודות לו על משפטו. כששמע זאת האדון חשב כי ר' אבא יצא מדעתו, ולכן ביטל את הזמנת השירים והמושלים לצפייה במתן העונש. כדי שלא יראו שהגידון הוא בעצם חסר-דעה.

ביום המיועד למתן העונש יצא ר' אבא עליו צוהל אל אחוזתו של המושל ועמו מספר חסידים לבושים בגדי שבת מהורדים ובקבוקי משקה בידיהם, ובהגיעם לבית המושל פצחו המלווים ותהינו בריקוד חסידי שמח, "אשרינו מה טוב חלקנו".

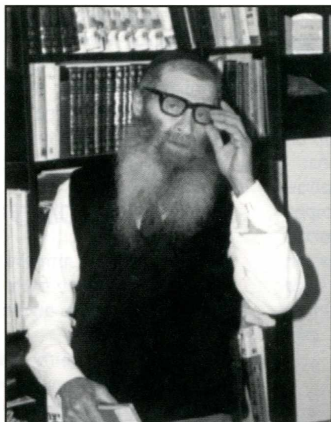
ספג ר' אבא את חמישים המלקות, אולם מיד בסיום קבלתן חזר שמח וטוב לב למעול הרוקדים, ואמר לכולם שלא הרגיש כלל כבאים, מכיוון שזכה להיות מוקדח עבור אמנותו לחסידות. עשה לו האירוע כפנים ובעקבותיו החל ר' אבא להקירות כפי כל ר' אבא דער לעבעדיקער" – "י"י אבא החי".

כשסיפר זאת כעבור שנים כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ, סיים באומרו: "כה גדולה הייתה התקשרות החסידים הקודמים עד אשר לא הרגישו כאב כזה".

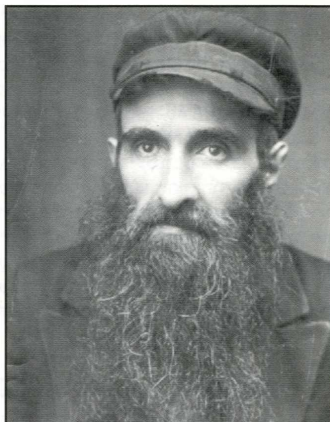
כדיעבד התברר כי מעשי המתנגדים לא אורבלבד שלא הזיקו, אלא אף הועילו. בזכות מסירות-נפש של ר' אבא, החלה תורה גדולה לתורת החסידות מצד אברכים ובחורים יראי שמים, ולא ארך הזמן וקלמוביץ נהפכה לעיירה חסידית מובהקת. בתקופת אדמו"ר הזקן ולאחר-מכן בתקופת אדמו"ר האמצעי, היו החסידים הראשונים מנגנים יגון ישר-נשן שמקורו בקלמוביץ, אך לאחר תקופה מסוימת פסקו מלנגן ברבים על-פי ציווי מיוחד מהרבי האמצעי, ורק יחידי-סגולה היו מנגנים אותו ביחידות ובהסתעמה מיוחדת. עם הזמן נתמעטו המנגנים והניגון נשכח.

הרה"ח ר' אברהם אשר בלינוב ע"ה

הרה"ח ר' ישראל מעוזנער ע"ה

הרה"ח ר' שמואל פינוזנער ע"ה

**באותם ימים שאל החסיד הרשב"ץ נ"ע -
שהיה מוקני החסידים - את כ"ק אדמו"ר
הרשב"ב נ"ע: עבור מי כתב הרבי את אות א'
של הקונטרס? וענה לו הרבי נ"ע בפשטות:
"עבור אברהם-דוד"**

לשרוד כשמונים יהודים – בערך עשרית ממניין היהודים לפני המלחמה.
"ידומה היה שלא נותרו עוד יהודים שאפשר לרצוח, אבל ב'1943 חזרו לובשי המדים השחורים של האס"אס לעיירה ופתחו בפרק הזוועות האחרון של יהדות קלימוביץ'. וכך סיפרה למר ריבקיין גבי סלמחובה: "בתחילה הושיבו את כל הנשים בתא משותף עם עוד 50 ילדים מכל האזור, באמנם שאותו הנשים ישלחו לגרמניה ואת הילדים לוורשה. השיטה היחידה להצלת ילד היתה הוכחה שאביו אינו יהודי, והגרמנים דרשו לשם כך לפחות עשרים חתימות של עדים. בסופו־של־דבר העמיסו את הילדים על משאית כמו בוליעץ ורצחו את כולם באזור וידיניקה. הגרמנים לא בובאו על הילדים אפילו כדור אחד. הם שלחו אותם בחיים ישר אל בור".
"המשיכה וסיפרה גבי איל: "...נגשתי אל גרמני ואמרתי לו שאני לא יהודייה. הוא התבונן בתווי פניי ואני התמלאתי שלוה וביטחון והסתכלתי עליו ישר כפנים. ברגע זה הפסיקו שאר היהודים את תפילתם והתבוננו לדאות כיצד הדבר יסתיים. הגרמני שיחרר אותי ואיש לא הלשין עלי שאני יהודייה".

רק 15 נותרו בחיים

וכך סיים ריבקיין את מחקרו: "בדצמבר 1943 שוחררה

גם פושעים ושוטרים נאצים. על רצח'עם המוני איש לא חשב. כי מוחם של בני אנוש לא עיכל עובדה זו והגרמנים ניצלו תמימות זו עד תוים".

וכך סיפרה גבי נינה קוזלובה שהייתה אז בת 10: "ביום שרצחו את כולם, אבי ואחיותי הלכו לעבודה ואני, אמי ואחי הקטן נשארו בבית. כשאמי שמעה שהגרמנים אוספים את היהודים, התחבאה איתי ועם אחי התינוק במחסן שבחצר, וכשאחי התינוק היה כוכה, היתה סותמת את פיו בידה. נשארו שם עד חשכה, וכלילה ברחנו לכפר סקולין, מקום הולדתה של אמי".

ריבקיין ממשיך ומספר: "ויבכל־זאת, היו ניסיונות בריחה אפילו בשעות ההוצאות להורג עצמן. פניה מנייביץ', לדוגמה, ברחה מן המוסך שבו החזיקו את היהודים בזמן הכנת הבור שלתוכו יירו. סיפר על כך בנה יוסף מנייביץ': "אמי התחננה על נפשה לפני גרמני מבוגר, והקבי"ה עשה לה נס והגרמני שיחררה מבלי שאיש הבחין, אולם למרבית היהודים המול לא שיקח ההחללה היתה זמנית בלבד, כי מיד לאחר־מכן כך היו תופסים אותם ומוציאים אותם להורג".

והנה עוד קטע מסיפורו של יוסף מנייביץ': "אחיה של סבתי, ר' אברהם־אשר בלינוב, היה עובד לפני המלחמה בחנות קטנה, והכיר את כל תושבי קלימוביץ'. כשהנאצים ערכו פשיטה על בתי היהודים, התחבא מתחת לתור, אולם הם מצאו אותו והכו אותו קשות על שהעז להתחבא, אחר־כך הובל לבית־סוהר שממנו לא חזר. בתו זלטה גם היא התחבאה בשעת הרציחות, אולם למחרת הוביל אותה השכן ארוחוב בעגלתו לאיזה מקום ואחר־כך חזר השכן הגוי לבדו, ולא ברור עד היום אם רצח אותה בעצמו או מסרה לנאצים ימ"ש".

שלחו את הילדים חיים אל הבור

"רוב יהודי קלימוביץ' נרצחו. הנאצים ימ"ש השאירו בחיים רק קומץ חייטים וסנדלרים, ומלבדם הצליחו

קלימוביץ'. בסך הכל, נרצחו בה כאלף יהודים שנטמנו בארבעה קברי אחים – האחד מאחורי בית הרפואה; השני על הר הגיור; השלישי בבית העלמין היהודי והרביעי בווידינקה. רק חמישה עשר יהודים שחיו בתחילת המלחמה בקלימוביץ, נותרו בחיים.
לעיר זו הועלת וכליבי תקוה: למצוא יהודים חיים כדי לקיים עמם את מצוות לולב.

”געקומען מלאכים”

ובחזרה לשליחותנו. שליחותנו התקיימה במהלך חג הסוכות, כאשר התמים גרשום יודובובסקי ואני יצאנו עם סוכה ניידת לערים מוגילוב וקלימוביץ. במזרחה של רוסיה הלבנה.

ביום הראשון לשליחותנו שהינו במוגילוב, ועוד באותו בלילה יצרנו קשר טלפוני עם אישה יהודייה מקלימוביץ שבה נמצא בקעמפ י”ן ישראל” במינסק, וקבענו כי ניפגש עמה למחרת בשעות הבוקר, בבית ספר המקומי בו היא עובדת.

למחרת בבוקר, לאחר שעתיים של נסיעה, הגענו לקלימוביץ ולאחר בירורים קצרים הגענו לבית הספר ופגשנו באותה אישה. כששמעה שאנו מעוניינים לפגוש יהודים ולזכות אותם במצוות לולב, הובילה אותנו לביתה של יהודייה זקנה שהחזיקה רשימה מעודכנת של כל יהודי העיר. זמן רב דפקנו על דלת ביתה וכשהסתבר על שהיא לא נמצאת, לקחה אותנו הוברת לביתו של זעליג בער שיפרין, יהודי בן שבעים ושבע, דובר יידיש הרוטה,

כמעט “חצי חב”ד” הם צאצאיהם של אותם ארבעה ילדים: איזמוב, גופין, גורביץ, ילברשטיין, זלמנוב, זקס, לוין, ליצמן, נעמעס, פלדמן, פעוונזנער, קמינצקי, ריבקין, שניאור

שמדי נראתו אותנו החל לצעוק בתהלהבות: “געקומען [=הגיעו] מלאכים, געקומען מלאכים”, ולאחר שזרעו הוסיף שקלימוביץ לא ראתה “א פרומער איד” [=יהודי דתי] זה חמישים שנה. כשעלה לאחר מכן על הסוכה הניידת ואחו בהתרגשות את הלולב והאתרוג, זכר היטב את דרכת “על נטילת לולב” ואמר אותה בהחירות וללא כל עזרה.

לאחר הברכה נתיישבו והוא שאל אותנו איזה אירטון שלח אותנו לעירו – וכשענינו לו שאנו חסידי חב”ד ובאנו בשליחות הויכ, תמה באיבה – “חב”ד? מה זה חב”ד?”, אך כשהסברתי לו שחב”ד זה ליובאוויטש ואנו חסידי ליובאוויטש, מיד התנפל עלינו בנשיקות ובחיבוקים, ואמר: “אזם מאותם אנשים נעלים שנקראים ליובאוויטשער חסידים!” ומיד המשיך: “אמי ע”ה סיפרה לי שלפני שנים רבות הגיעו מכאסלוויטש

לקלימוביץ’ ליובאוויטשער חסידים, והם כולם היו אנשים תכמים מאוד וקדושים”.

הקשבנו בהתרגשות ורי זעליג בער הוסיף בדמעות: “אין לכם מושג איזו מצווה גדולה עשיתם שהגעתם לכאן זה חמישים שנה שלא היתה פה סוכה כשרה עם ארבעת המינים... תמסרו לרבי שלכם תודה בשמי מקרב לב...”

בהמשך סיפר לנו רי זעליג בער שלפני המלחמה, שבעים אחוז מתושבי קלימוביץ היו יהודים וכיום נותרו במקום רק שלושים. מארבעה בתי כנסת שהיו לדבריו בקלימוביץ, שלושה היו של חסידים ואחד של מתנגדים. הוא עצמו היה מתפלל בשטיבל של המתנגדים, אך שהיה “מתנגד”, היו לו חברים רבים מקהל החסידים – ואחד מהם הוא רי חוויניץ ריבקין המתגורר כיום בניו יורק.

מצאתי את קבר סב-סבי

ביקשנו מרי זעליג בער שייקח אותנו ליהודים נוספים, ובכל בית שהגענו אליו, היה רי זעליג בער חוזר ומכריז בהתרגשות מחודשת: “הגיעו לכאן שני מלאכים מארץ ישראל והביאו איתם סוכה ודי מינים”.

לאחר שביקרו כמעט אצל כל היהודים, המשיכנו לביתו של שומר בית העלמין, יהודי בן שמונים ושש, אף הוא מהמתנגדים. כשעלה לסוכה, אחז בשתי ידיו את הלולב והאתרוג החל מברך, “ברוך אתה... אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו תורתו”, העמיד אותנו מיד על שערות אותו והוא אמר, “אוי יע, איך האב פארענסן”, וחלל לכרך “על נטילת לולב”.

מביתו המשיכנו רגלי לעבר בית העלמין היהודי. בדרך שאל רי זעליג בער את שומר בית העלמין “יע, קנית השנה אתרוג?” – “לא”, ענה לו “השנה שכחתי...”

בית העלמין בקלימוביץ מחולק לשניים – חלק חדש וחלק ישן מהתקופה שלפני המלחמה. כמעט כל המצבות בחלק הישן שבורות או מטושטשות ובכל זאת, לאחר חיפושים ארוכים מצאתי את קברו של סב-סבי הרה”ח רי יהושע זעליג ריבקין ע”ה.

רי זעליג בער אמר שחי בעיר יהודי נוסף הנשוי לגויה ואינו מדבר יידיש, “עליכן אין טעם ללכת אליו”. הסברנו לו שהוא יהודי על אף העובדה שהוא נשוי לגויה ואינו דובר יידיש, ולכן הוא חייב במצוות החג ככל יהודי אחר. רי זעליג בער לא השתכע: “אבל הוא לא מדבר יידיש – אז כמה הוא יהודי?” ורק לאחר שכנועים נוספים נעתר לבקשתנו ולקח אותנו לאותו יהודי. כשהגענו לביתו, הסתבר לנו שהוא בעצם יהודי חסיד שבנו מתגורר בארץ, ותיאר לפנינו כיצד היה מינה תפילין בצעירותו. כסיום הסטור, ביקרו בביתה של יהודייה מבית חסידי ששאלה אם יש לנו מזוזות, וביקשה שבפעם הבאה שנעני שניביא עמנו מזוזות. רי זעליג בער נפרד מאתנו בהתרגשות גדולה ואחל: “הוואו איבער א יאר אין ירושלים” [=לשנה הבאה בירושלים].

”פעם היו פה יהודים. היום כבר

אין”

אשר ליצמן אף הוא נצר לחסידי קלימוביץ. ביקר בעיר

מצבה של אחד
משדירי משפחת
ריבקיין שנפטר
בקלימוביץ' בשנת
תשנ"ו

שסיפרה כי בהמשך הרחוב – בבית מספר זה – נרה בקומה השנייה אישה יהודייה ששמה פלדמכר. הגענו לביתה והסברנו לה שבאנו לחפש קברי משפחה ולהתעניין בגורל בני משפחת גבי פלדמכר התרגשה מאוד לראותנו ואמרה שאינה זוכרת את משפחות בליטוב ובבונר אלא רק את משפחת ריבקיין, ולבסוף אף הראתה לנו תמונה של ר' ברוך צדוק ריבקיין המתגורר כיום בפתח תקווה. "בהמשך השיחה התקשרה גבי פלדמכר ליהודייה נוספת ששמה יבגניה גוכמן ושאלה אותה אם ידוע לה היכן נמצא שומר בית הקברות. גבי גוכמן השיבה שהשומר נמצא כעת בביתה של גבי פרומה שוחמכר ושוחר עבודה עופות. סיכמנו עם גברת גוכמן שבעוד רבע שעה ניפגש כולנו בביתה וביקשנו שתזמין גם את גבי שוחמכר והשומר".

דיירי הבית לא ידעו דבר על קודמיהם היהודים

"כעבור רבע שעה ישבנו כולנו בביתה של גבי גוכמן כשכולם מעלים זכרונות מהימים של פעם. גבי שוחמכר שאלה אותי לשמי, וכשענית לה ששמי הוא אברהם אשר, אמרה שפעם גר בעיר יהודי בשם זה שנרצח בידי הנאצים בימי המלחמה. וכשאמרתי לה שאותו חסיד, ר' אברהם אשר בליטוב, הוא הסבא־אבא שלי ואני קרוי על שמו – היא התרגשה עד דמעות.

"התחלנו לצעוד יחד עם גברת שוחמכר לכיוון ביתו של זקני ר' אברהם אשר בליטוב, ובדרך סיפרה לנו שרבים מחסידי חב"ד ובניהם קרובי משפחתי ברחו עם תחילת המלחמה לאובקיסטן ואחרי המלחמה לריגה. בשנת 1966 – עשרים שנה אחרי המלחמה – היא נסעה לביקור בריגה והתאכסנה שם בבית משפחת צוקרינק. היא זוכרת שהיו להם שני ילדים קטנים שדיברו יידיש ולאחד מהם קראו אברהם אשר שגר כיום בקראון הייטס ולשני קראו מנחם־מענדל שמתגורר כיום בקריית אינו.

"הגענו לבית משפחת בליטוב, וכצפוי דיירי הבית לא ידעו דבר על קודמיהם היהודים כאן, בעצם. בא מסענו המרגש לקלימוביץ' לסיומו".

בחג הפסח האחרון. להלן קטע מיומנו:
"לאחר כשש שעות נסיעה ממינסק הגענו התמים אליהו קריסקי ואני לעיירה קלימוביץ'.
"בבואנו לעיר, שאלנו גויים מקומיים אם הם מכירים בקלימוביץ' יהודים, וכולם משכו בכתפיהם – לא, הם לא מכירים יהודים בעיר – אולם כולם ידעו להורות לנו היכן נמצא בית־העלמין היהודי.

"כשהגענו לבית־העלמין ראינו שם אישה שעסקה בניקיון המקום. שאלנו אותה אם היא מכירה יהודים אך גם היא ענתה בשלילה, אבל וסיפֶה שיתכן כי המעבד שלה – שומר בית־הקברות – הוא יהודי, והובילה אותנו לביתו. כיוון שלא היה בבית, חזרנו לבית־דירה לבית הקברות. בדרך פגשנו אישה זקנה ושאלנו אותה אם היא

כשהבחין הגרמני באיזו זריזות ומיומנות עבד ר' חיים חזונב בשעת החפירה, שאל את השוטרים 'מי היהודי המבוגר הזה?' וכשענו לו שהוא 'מייצר לבנים', הורה הגרמני, 'לא לירות בבנאי'

מכירה יהודים, אך תשובתה היתה מייאשת: פעם היו פה יהודים. היום כבר אין. איכננו תקווה למפגש חי עם יהודי, ואמרתי לעצמי שאולי לפחות בבית העלמין אמצא איזה קבר של קרוב משפחתי.

"רוב המצבות בבית־הקברות לא היו ניתנות לקריאה – האותיות נמחקו והאבן העלתה עובש עבה. בקושי רב מצאנו כמה מצבות ששייכות למשפחתנו.

"בבית־העלמין נילינו גם קבר אחים של יהודים שנרצחו בשואה. לשאלתנו סופר לנו שבעבר היה כתוב על המצבה, 'פיני ולצדו נחרט באבן מנחם דוד, אבל באחת השנים שלאחר מלחמת ששת־הימים, בא למקום גוי אנטישמי – אחד מרבים – שבר את המצבה וריטש את האותיות.

חזרנו לביתו של השומר, אך כיוון שטרם הגיע לביתו, התחלנו להסתובב בעיירה עד שראינו שוטרים מקומיים. שאלנו גם אותם אם הם מכירים יהודים והללו ענו שאחד השוטרים העובדים עמם הוא יהודי, אך דווקא באותו יום נמצא בחופשה. המשכנו להסתובב עד שהגענו לשוק. כששמענו אנשי השוק שהגענו מישראל, קידמו אותנו רובם ב'שלום' חם והתעניינו בנעשה בישראל. שאלנו את כולם אם יש בעיר יהודים אך איש מהם לא ידע. "כמעט התייאשנו, אך בקצה השוק פגשנו אישה זקנה